

VEYSİ'NİN HÂB-NÂME'SİNDEN BİR BÖLÜM

(Eserin Telif Tarihi: Miladi 1608)

ÇEVİRİYAZI METİN VE GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİNE AKTARI

Açıklama:

Bu çalışma, 1992-1993 Öğretim Yılı'nda Prof.Dr. Mertol Tulum'un İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yeni Türk Dili Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans dersinde hazırladığımız incelemeden bir bölümdür. İnceleme, eserin matbu nüshasının sadece 6 sayfası (262-267) üzerinde yapılmıştır.

Miladi 1608 yılında Veysi (Alaşehir, Manisa 1561-Üsküp 1628) tarafından telif edilen eserin içeriği kısaca şöyledir: Veysi, padişah I. Ahmet ile İskender-i Zulkarneyn'i düşünde görür. Döneminden şikayet eden padişaha İskender, Hz. Adem'den bu yana dünyanın aynı dünya olduğunu, kötülüklerin ancak iyi, ahlaklı ve yetenekli insanların işbaşında olmalarıyla ortadan kalkacağını anlatır.

Dr. Mustafa Altun

İletişim:

maltun@sakarya.edu.tr
www.dilbilimi.net

ÇEVRIYAZI

H^VĀB-NĀME-İ VEYSİ Bİ'SMİ'LLĀHİ'R-RAHMĀNİ'R-RAHİM

(262/1) Nesīm-i çemen-ārā-yı hamd u senā, ol pādişāh-ı cihān-āferīn
hazretleriniñ (2) tarāvet-bağş-ı hadīka-i taqdīsi olsun ki, cūy-bār-ı şemşīr-i selātin-i
‘adl-āyīn (3) ile rū-yı zemīni lāle-zār-ı emn ü emān eyledi. Ve şeb-çerāğ-ı şükr ü
sipās, ol tāk-bağş-ı (4) şāhān-ı cihān, ol sultān-ı ğayb-dān cenābınıñ pīrāye-i iklīl-i
temcīdi olsun ki, (5) cevher-i tīğ-i cihān-gīr-i mülūk ile hemīşe, ıslāh-ı mizāc-ı kāk’ināt
itdi. Ve le’ālī-i (6) şalāt u selām, ol hāmīl-i livā’ü'l-ğamd u şefā‘at hazretleriniñ nişār-ı
hāk-pāy-ı (7) ‘arş-peymāsı ola ki, leme‘ān-ı şemşīr-i şerī‘atle ‘ālemden zūlmet-i
zūlmāt gidip, güm-rāhān (8) u aşhāb-ı şeqāvet anuñla rāh-ı müstaķīme mühtedī oldılar.
Ve zīver-i tāk-ı iķbāl, aşhāb (9) u āl hażerātine ola ki, her biri bir tīğ-i elmās-gūn-ı
mercān-rīz-i ğazā ile hūn-ı (10) a‘dā-yı dīnden sāha-i zemīni hem-reng-gān-ı bedehşān
kıldılar.

Beyt

(11) *Hayr-h^vāh-ı devlet-i hākān-ı Keyhüsrev-i serīr*
Dā‘ī-i iķbāl-i Veysī ya ‘nī el-‘abd (12) u'l-faķīr¹

bu havādiş-i ‘ālem-i kevn ü fesādı mülāhaza kıldıkça, ve esnā-yı tefekkürde (13)
deryā-yı māl-hulyāya taldıkça, böyle gevher-keş-i silk-i temennā olup, fikr iderken

¹ Tahtı Keyhüsrev gibi olan hakanın devletinin hayrını, iyiliğini isteyen, Veysī'nin iķbāl duacısı, yani fakir kul.

(14) dirdim ki: " Bu eyyāmda, pādişāhımız ŧehenşāh-ı felek-bār-gāhımız ħalīfe-i rū-yı zemīn, (15) ŧāhib-kırān-ı Sikender-kārīn, zībende-i tāc u taħt, ŧehriyār-ı firūze-baħt, āf-tāb-ı cihān- (16) efrūz, Merrīħ-i dūŧmen-sūz, cihān-gīr-i Cemŧīd-nażīr, tācdār-ı Erdeŧīr-ŧemŧīr,

Beyt

(17) *ŧehenşāh-ı Cem-kadr ‘ālī-tebār*

Peder-ber-peder Hüsrev -i tāc-dār²

ħākān-ı mesned-ārā-yı (263/1) devlet-sermedü's-sultān bin es-sultānū's-sultān Aħmed ħan bin es-sultān (2) Muħammed ħan "eyyeda'llāhü te'ālā 'azzeħü ve eyyede ve ŧeddede esāse salţanatıhi ve ŧeyyede³" ħazretleriniñ (3) rikāb-ı kām-yāb-ı ħümāyūnlarına yüz sürüp, bilā-vasıta sa'ādet-i mükālemeye nā'il olaydım." (4) Yāhūd gāhī tefakħud-ı aħvāl-i fuħarā için teħayür-i tavr-ı pādişāhī itmekle geŧt ü güzār-ı (5) ŧehr ü bāzār iderken, bārī rāst geleydim. Ve müteħāfilāne ħıţāb idüp, aħvāl-i 'ālem (6) perīŧān oldı, ve eŧŧıyā te'addisi kemālin buldı, diyeydim. Ve zu'm-ı fāsıdım üzere tedbīr-i (7) ıŧlāħ-ı memlekete müte'allik niħe kelīmāt-ı muħaddemāt 'arz ideydim, diyü bu efkār-ı perīŧān (8) ile bir gice küŧe-niŧīn-i zāviye-i miħnet ve ħasta-ħal-i ħumūm-ı 'uzlet idim. Nāgāħ, (9) deriħe-i ħeŧm-i cihān-bīnime perde-i ħaflet aŧılıp, merdüm-i dīde, ħunūde-i mehd-rāħat (10) olup, seyyāħ-ı cihān-gīr-i rūħ, temāŧā-yı ŧehristān ħayāl iderken, nāgehān, bir tā'ife-i (11) celilü'ŧ-ŧāne rāst geldim ki, her biriniñ nāŧıye-i ħālinden nūr-ı sa'ādet lāmi' olup, (12) her biri bir ŧīmā-yı dil-ārā ile, ħurāmān olarak bir bāħħe-i firdevs-niŧāne yettiler ki, (13) hezār ħaŧmet ü vaħār ile birer kürsī-i zer-niħārda ħarār eylediler. Bu fakīr daħı sā'ir ħüddām (14) ile ħidmet iderek; ya'nī sāye-miŧāl 'aħablarınca giderek, maħām-ı ħidmetde tırdım. (15) Bālā-niŧīn-i meclis olan

² ŧaħlar ŧaħı Cem gibi soyu yüce, kıymetli, tacı taħtı olan Hüsrev gibi babaların babası.

³ Allah onun izzetini kuvvetlendirsin ve saħlamlaŧtırsın, saltanatının temelini de kuvvetlendirsin ve saħlamlaŧtırsın.

devlet-mendiñ işaretiyle sebze-i çemen-zār üstüne oturdum. Meger ol (16) āf-tāb-ı şadr-nişān olan İskender-i Zu'l-ķarneyñ olup, yemīn ü yesārında nücūm-ı (17) zāhire gibi lem‘ān idenler selātin-i māziyye-i Āl-i ‘Osmān " *ķaddesa'llāhü esrārahūm* ⁴ " hāzerātı (18) imiş. Bu ešnāda, āsār-ı mevkib-i sultān; ya‘nī kevkebe-i devlet-i Aħmed Ĥan " *E'azzehu'llāhu* (19) *te‘ālā fi'd-dāreyñi* ⁵ " zuhūr idüp, ‘ālem-i zāhiredeki gibi alay alay çavuşān-ı (20) şevket-nümāy ve zümre-i sipāh-ı encūm-iştibāh ve yeñiçeriyān-ı zerrīn-külāh ve āgāyān-ı ser-ā-ser- (21) ķaftān ve vezīrān-ı süreyyā, iķtirān-ı bi-ħeşabi'l-merātib yerlerinde tırup, ĥazret-i pādişāh-ı (22) encūm-sipāh gelip, semend-i berķ-reftār-ı āsmān-ı kirdārından indi.

Beyt

(23) *Furūd-āmed ez-esb şāh-ı cihān*

Mesihā, bezīr-āmed ez-āsmān ⁶

Dā'ire-i meclisden (24) ĥāric İskender-i Zu'l-ķarneyñ tarafına mükābil bir muraşşa taht-ı zer-beft-sāye-bāna cülūs (25) itdi. Ĥazret-i Zu'l-ķarneyñ ile mükālemeye başladı. Bu bende-i nā-çiz daħi, Ĥazret-i (26) Zu'l-ķarneyñ gibi maṭla‘-ı Ĥāverān-ı şarķdan, Ķayrevān-ı mağribe varınca ‘ālemi musaħħar-ı (27) şemşīr-i fermānı eylemiş bir pādişāh-ı ĥakīm-meşrebiñ kelīmāt-ı ĥikmet-āyīnin istimā‘a itmek (264/1) ne sa‘ādet-i ‘uzmādır. Ĥuşūşā, pādişāhımız rū-yı zemīn ĥalīfesi ola da, anuñla (2) mükāleme eyleye, diye, nihāl-i gül gibi ser-ā-ser gūş oldum. Ve rū-yı teveccühü nīlūfer- (3) şıfat cemāl-i ĥūrşīd-mişāllerine tıtdum, ve ol meclis-i feraħ-baħşıñ şafāsından (4) sā'ir aħvālimi ferāmūş itdim. Gāħ Ĥazret-i Zu'l-ķarneyñ, taħrik-i zebān-ı mu‘ciz-beyān (5) idüp ĥazret-i pādişāh-ı ‘ālem, tevcih-i sāmī‘a-ı iz‘ān buyururlar, gāħ pādişāhımız leb-i (6) dürr-nişārın şekker-rīz idüp, Ĥazret-i İskender, ol nebāt-ı kelīmātdan şīrīn-mezāk

⁴Allah onun sırlarını takdis etsin.

⁵Allah onu iki dünyada aziz etsin.

⁶Cihanın padişahı attan indi. Hz. İsa gökten aşağı indi.

(7) olurlardı. Giderek cevāhir-i kelām bu semte işār olundu ki pādişāhlar ‘ālemiñ (8) kalbidir. Kalb ki, müstakīmü'l-aḥvāl olmayup, ḥadd-i i‘tidālden münḥarif ola be-her-ḥāl (9) beden iḥtilāl-pezīr olur. İmdi, pādişāhlara ‘adl u dād, sermāye-i sedāddır. Merḥamet (10) ü inşāf, sebab-i cem‘iyyet-i re‘āyādır. Ve cevri ü i‘tisāf, bā‘iş-i perişān-ı berāyādır. Dinildikde (11) pādişāhımız "*zıllu'llāh fī'l-‘ālem*"⁷ ḥazretleri bir āh çekdi ki, az kıldı, gül-berg-i ruḥsār-ı lāle- (12) renginden jāle-mişāl қаатарāt-ı sirişk-i dideyi rīzān iderler. Bir miqdār tevakküfdan soñra

(13) Beyt

Şeh-i kāmran ḥusrev-i Cem-cenāb
Zi-deryā-yı lebrıht der-ḥoş-āb⁸

(14) didi ki: İy şāhib-kırān-ı ‘ālem! Takrīr-i dil-pezīriñ üzere, pādişāhlara ‘adl u dād, pīrāye-i sa‘adet (15) olduğı ma‘lumdur. Ve ol pādişāh ki, ser-çeşme-i inşāfdan bī-naşibdir, ‘ayn-ı ināyet-i Ḥaḳ‘dan (16) maḥrūmdur. Ammā müşkil budur ki, imdād u ‘avn-ı Ḥazret-i Rabbü'l-erbāb "*celle celālihu*"⁹ ile (17) bir zamānda taḥt-gāh-ı salṭanata cülüs eylesin ki, kāh-ḥāne-i ‘ālem, ser-ā-ser ḥarāb u yebāb (18) ve ḥalkıñ āteş-i fitne-i eşkiyā ile cigerleri kebāb ola. Ceddüm "*merḥūm ve mağfürün-leh*"¹⁰ ḥudāvendigār-ı (19) a‘zam, sulṭān Murād Ḥan "*tayyeba'llāhu te‘ālā serāhu*"¹¹ kal‘-i şecere-i rafz u ilḥād için memālik-i (20) Kızılbaş-ı bī-dīne rāyet-i hümāyün-sāye-i sulṭānī birle ‘asākır-i deryā-ḥurūş gönderiliden berü (21) bu āna dek kırk yıla qarībdır şark u ğarba ser-dārlar; ya‘nī ḳahr-ı a‘dā-yı dīn için (22) sipāh-sālār gönderilip, bir yıl sefer terk olunmamağla nice mekrūhātler iḥtiyār olunup, meşelā (23) menāşib-i ‘aliyye

⁷ Allah'ın âlemdeki gölgesi.

⁸ Cem hazretleri gibi muradına ermiş padişah, denizin kıyısına inciyi döktü.

⁹ O'nun şanı yüce olsun!

¹⁰ Allah'ın rahmetine kavuşmuş ve günahları bağışlanmış.

¹¹ Allah onun toprağını güzel kılsın!

ve merātib-i seyfiyye nice nā-ehl ādeme düşmekle, rū-yı zemīnde gūşe-be-gūşe (24) kıyāmetler kopup, her yıl zehāb u iyāb-ı ‘asākir tekālifinden re‘āyā ile ‘asker miyānesine ‘azīm (25) ‘adāvat-ı fitne-engīz düşüp, giderek muhāşama-ı lisān, muhākeme-i seyf ü sināne mü‘eddī olmağla (26) aşl-ı hilkatinde şecere-i şekāvet merkūz olanlar seçilip, çıkıp, fitne nāmına olan (27) eşkiyā sürbe sürbe olup, sürbe nāmına olan sürbelerin bir kaçı yek-pāre biriniñ (265/1) kaldırdığı rāyet-i ma‘kūse altına cem‘ olup, biri birine mu‘īn ü zahīr olarak (2) yek-pāre tabl-hurūc velvelesin āsmāna yetirip celālīniñ şi‘ārın izhār eylediler. Ve (3) "*ābā ‘an ceddin*"¹² hānedānımız hayr-ḥ‘āhı olan kıllar, uğur-ı hümāyūnda baş u cān oynamağla (4) munḡarız olup, sefer zārūretiyle kılluk silkine mülḡak olan kıllar daḡi ni‘met-i pādişāhīyi (5) bilmeyip, celālīniñ ṭavrın kıllanıp, memālik-i mevrūse-i ‘Osmānī bu kıadar zamāndan berü pāy-māl-ı eşkiyā (6) olmağla hānümān-ı re‘āyā, suzān u perişān olmuşdur. Kıll ki, benim kıllumdur; baña tābi‘ ve fermān-ber (7) olmayıcağ, baña şemşir-i ‘adl u dād ile şiyānet-i ra‘iyyet ve zabṭ u rabṭ-ı memleket nice kıabil olur? (8) Ey şāḡib-kırān! Hāzret-i sultān-ı ḡayb-dān "*celle celālihu*"¹³ serir-i salṭanat-ı ‘Osmānīyeyi (9) baña, böyle ‘ālem ḡarāb iken āmāde itmeyüp, ma‘mūr u ābādān iken müyesser ideydi; (10) zabṭ-ı memleket ve ḡall u ‘ağd-ı umūr-ı ra‘iyyet nice olur, görüleydi. Ve şemīm-i şafā-baḡş-ı (11) ‘adl u inşāf ile dāmen-i āḡirü'z-zamān kıyāmete dek mu‘aṭṭar olaydı, diye pādişāh-ı ‘ālem, (12) kelāmına ḡatm-ı ḡitām urduğda, Hāzret-i Zu'l-karneyn daḡi semt-i taḡkīka imāle-i licām-ı (13) kelām idüp, müte‘accibāne buyurdılar ki: Ey pādişāh-ı ‘ālem! Ser-rişte-i taḡrīre çekdiḡiñiz (14) cevāhir-i kelāmıñızdan münfehīm olunur ki, bu kār-ḡāne-i ‘ālem, pādişāhān-ı pişīn zamānında (15) ma‘mūr u ābādān olup, hemān siziñ zamān-ı devletiñizde ḡarāb u yebāb oldu. Ya‘nī, (16) selāṭin-i māzīyye eyyāmında bu zīr destān-ı ra‘iyyet, āsūde-i gūşe-i ferāğ olup, hemān (17) siziñ eyyām-ı sa‘ādetiñizde her biri bergeşte-ḡāl-i şāḡrā-yı belā ola. (*Kāle: Lā vallāhi ve bi-rabbi*

¹² Babadan babaya.

¹³ O’nun şanı yüce olsun!

(18) *I-Ka'beti*¹⁴) Bu dolāb-ı āsmān, meydān-ı udretde ser-gerdān olalı, hāl-i 'ālem bir tavr üzere arār (19) itmemiřdir. Ey pādiřāh-ı civān-baht! Bī-vefā dūnyā eger, benim bildiđim dūnyā ise, ne bir pādiřāh (20) zamānında herkim ma'mūr u ābādān olmuřdur, ve ne halk-ı 'ālem onuñ řerrinden amān bulmuřdur. (21) Zamānımızda harāb didiđimiz dūnyā, ne vaitde ma'mūr u ābādān idi?

Meger Hāzret-i (22) ebu'l-beřer Ādem " *'aleyhi's-řelātu ve's-selām*" ile Hāzret-i Havvā, bu 'ālem-i hāke hūbū (23) itdikde her biri bir ıqlīme dūřup, u yūz yıl adar giryān u nālān ve bergeřte-hāl-i beyābān (24) olup, meded-kāri-i 'ināyet-i rabbi'l-'ālemīn ile dāmen-i 'Arafāt'da buluřup, biliřup, (25) bahā-yı ğayr-ı zī-zer'de kūře-niřīn-i tārem-i tavatun olunca mı 'ālem ma'mūr (26) u ābādān idi?

Veyāhūd

ār-cihet-i sāhire ve muđtenim-i ni'am-ı ilāhī ve arāvet- (27) yāfte-i nā-mūtenāhī iken ābil, birāderi Hābil'i kūře-i haner-i ğadr idup, ol ře'āmet-i (266/1) atl ile miyāne-i evlād-ı Ādem'e dūřen āteř-i tefria, cūmlesin iki fıra idip, (2) ol iki gūrūh-ı enbūhuñ biri kāfir, biri müselmān olmađla řemřir-i bār-ı fitne vū fesād (3) iki yūz seksen yıl adar aralarında der-kār olup, nice yūz biñ ūftāde-i hā ū (4) helāk olan Ādem anından rū-yı zemīn ařřāb dūkkānına dōndükde mi dūnyā (5) ma'mūr u ābādān idi?

Veyāhūd

Ol ře'āmet-i kūfr ū fesāddan 'ālem diđer- (6) gūn olup; ya'nī pīrāye-i rū-yı

¹⁴ Dedi: Hayır, Kābe'nin rabbi olan Allah'a yemin ederim.

zemîn olan eşcâr ve mezâri'de 'alâka-i hayr (7) u berekât munqatı' olup, meşelâ, sünbüle-i şa'îr ve hûşe-i gendüm, şüşe-i hurmâ-yı Mışrî ile (8) berâber iken, bu şekle girdikde ol maṭla'-ı dīvân-ı nübüvvet Hâzret-i Âdem "'aleyhi's-şelâtu (9) ve's-selâm" harâbe-i 'âlemden feryâd edip:

Şi'r

Tagayyereti-bilâdu ve men 'aleyhâ

Ve vechü'l- (10) arzı muğbarun kabîhun

Tagayyere küllü zî-ta 'min velevnin

Ve kalle beşâşetü'l-vechi' (11) l-melîhi

Fevâ esefâ 'alâ Hâbili ibney

Katîlun kad tedemmenehü'd-darîhu

diyü cevâhir-i (12) kelîmâtı nazm yollu nazma çekip, nice yıllar bu basîṭ-i ğabrâ çerâğâhından ki, nüfûs-ı (13) vahşîyeyi süziş-i feryâd edip, ve zârî zârî süzân u giryân olduĝda mı dünyâ (14) ma'mûr u âbâdân idi?

Yahûd

Şadr-ı dīvân-ı nübüvvet Hâzret-i Şîṭ "'aleyhi' ş-şelâtu (15) ve's-selâm" hâzretleri cenâb-ı ni'me'l-me'âbına müsellemler olduĝda, Kâbil-i hûn-rîz evlâdından nice (16) yüz biñ buğat-ı kefere, sâye-i livâ-yı đalâlete müctemi' olup, Hâzret-i Şîṭ "'aleyhi' ş-şelâtu (17) ve's-selâm"dan dem-i Hâbil'i maṭlâb itmekle iki yüz yıl âteş-dân-ı harb u kıṭâl miyânelerinde (18) şerâre-feşân olup, âhîrü'l-emr, meded-kârî-i cünüd-ı mücennede-i melâ'ike ile Kâbil-i hûn-h'ârı (19) ahz idip, 'aynü's-şems dimekle mu'arref mevzi'de âgeşte-i hâk ü helâk idince rû-yı (20) zemîni hûn-ı la'l-gün-ı

ādemiden hem-reng-i lāle-zār itdiklerinde mi dünyā ma‘mūr u ābādān idi?

(21) Veyāhūd

Mesned-i celilü'ş-şān Hāzret-i risālet Nūh "*neciyyu'llāh*" cenābına teslīm olunduğda (22) halk-ı 'ālem şarķan ve ğarban büt-perest olup, tekzīb-i Neciyyu'llāh için irtikāb itdikleri (23) fesādāt u küfriyyāt ile "*ne'üzü bi'llāh*" dokuz yüz elli yıl saḫā-i 'ālemden sāye-bān-ı emn u emān (24) gidip, her kārde ḫükm ğālibin olmağla gūşe-be-gūşe kıyāmetler ḳopup, āḫirü'l-emr, eziyyet-i (25) süfehā-yı ḳavmdan taḳāt-ı beşeriyye-i nūh-tāḳ olmağla (*rabbī lā tezer 'ale'l-'ardı mine'l-kāfirine* (26) *deyyerā*) kelām-ı mu'cizi beyāna getirdikde, deryā-yı ḳaḫr-ı zī'l-celāl telāṭuma başlayıp, (27) ğaḫab-ı cebbār-ı zī'l-intikām rākib-i seffine olanlardan mā'adā rū-yı 'ālemde zī-rūḫ (267/1) ḳomayıp, ba'de't-ṭūfān nice zamān 'izām-ı remīm-i kefereden rū-yı zemīn taḫta-i remmāle (2) döndükde mi 'ālem ma'mūr u ābādān idi?

Veyāhūd

Hūd "*'aleyhi' ş-şelātu ve's-selām*" (3) teşrif-i ḫil'at-i nübüvvet ile ser-efrāz olduğda, ḳavm-ı 'Ād ki, ṭül-ı ḳāmet ve ziyāde (4) baṫş u vefret-i ḳuvvet ile sār maḫlūḳatden mümtāz olmağın her biriniñ āşūbı ḫaddin (5) aşıp, kimi şedīd ve kimi şidād birer semte tağallüb ile her fācir-i pelīd fā'il-i māyürīd (6) olup, kendini var iden ḫallāk-ı cihān-āferīni ferāmūş itmişler idi. Hāzret-i (7) Hūd "*'aleyhi'ş-şelātu ve's-selām*" ol büt-perestleri tariḳ-i müstaḳīme ḳomak için (8) elli yıl (*leylen ve nehāren*) da'vet-i ḫaḳḳ eyledi. Ancaḳ Loḳmān bin 'Ād ve Mürşid (9) bin Şa'd ismiyle mevsüm iki kimesne imān getirip, onlar daḫi zīr-i kilīm-i iḫfādan (10) izḫāra ḳādir olmadılar. Hāzret-i Hūd "*'aleyhi'ş-şelātu ve's-selām*" ol ḳavm-ı zāll (11) u mużill-i imānından me'yūs olup, pertāb itdikleri tīr-i bārān-ı eziyyet ü cefādan (12) sīne-i bī-kīnesi ğırbāl-i

belāya döndükde, helākleri için rū-yı tazarru‘u (13) seccāde-i niyāza şalıp:

Nazm

Ey ferāzende-i firūze revāk

Şemse-i zer-keş-i (14) jengal-i tāk

Gonce-i teng dil-i bağ-ı tū-em

Lāle-i suhte-i dağ-ı tū-em

Bāng (15) ber-silsile-yi ‘ālem zen

Sīn-i Ān silsile-rā berhem zen

Nāmzed kon be-zemīn zelzele-hā

(16) Zān ez-ān ‘aliyhā sāfil-hā

vefret-i ‘alevv-i nā’ire-i sūzāndan qubbe-i nuqre-ķub-ı āsmān, (17) tennūr-ı bāzgūn-ı āteşin olmağla yedi yıl āsmāndan hayāt qatarāt ve zemīnden ħubūb-ı (18) mezzrū‘āt bi’l-külliyeye münķatı‘ oldu. Āħirü’l-emr ol kefere-i ħöd-re’y zu’mlarınca (19) çāre-cū-yı belā-yı āsmānī oldular. Şonra Mekke-i mükerrerme’de bigāne-ħāne-i Ĥudā olan (20) şanemlerinden reşħa-i feyz-i ‘ināyet recāsına ādemler gönderip muntazır-ı bārān-ı iħsān (21) olduklarında taraf-ı fā‘izü’ş-şeref-i Ka‘be’den bir pāre ebr-i siyāh nümāyān olup, menba‘-ı (22) bārān-ı raħmet olmağ mülāhazasıyla cümlesi şādān u ħandān ve raqş-künān, dest- (23) efşān müteveccih-i ebr oldular. Meger ol şaqqā-yı beriyye-i zemīn şandıkları ebr-i siyāh, menşe’-i (24) tūfān-ı şarşar-ı pūr-āteş-pāre-i ġazab imiş. Ol qavm-ı cabbār ki, zūr-ı bāzūda (25) kemer-gāh-ı kūhe el ursalar; yerinden ayırırlar idi. Bu rütbede iken ol bir pāre ebre tākāt (26) getiremeyip, bu kadar pelid ü şedīd tarfetü’l-‘aynda berk-i lerzān gibi ka‘r-ı cehenneme menāzil ile (27) gıtdiler. Ĥazret-i Ĥud "‘aleyhi’ş-şelātu ve’s-selām " ile Loķmān bin ‘Ād ve Mürşid’den (268/1) ġayrı bir kimse qalmayıp, ol sipihre çıķmış şeddādī binālar, ‘Ādī şehirler zātü’l-‘imād (2) gibi muraşşa‘ ġülşen-sarāylar ve mükellef, mu‘allā qaşırlar, muşavver kāşāneler, müzeyyen

şanem-ḥāneler (3) nice yüz yıl (*ḳā'an şafşafān*) ḥarāb u yebāb ḳaldıkda mı 'ālem
ma'mūr u ābādān (4) idi?

GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİNE AKTARI

HÂB-NÂME-İ VEYSÎ

Esirgeyen ve bağışlayan Allah'ın adıyla

(262/1) Hamd ve senâ çimenini süsleyen nesîm, âdil sultanların kılıcının ırmağı ile dünyayı huzur bahçesine çeviren O, âlemi yaratan padişah hazretlerinin kutsama bahçesine tazelik versin. Şükür ve minnettarlığın göz kamaştıran mücevheri, melikler cihanını fetheden kılıcın cevheri ile daimî olarak kâinatın mizacını (5) düzenleyen O cihan şahlarına taç dağıtan, herşeyi hakkıyla bilen sultan cenabının temcit tacını süslesin. Dua ve övgü incileri, o şefaathçi ve hamd bayrağının taşıyıcısı, şeriat kılıcının parıldamasıyla âlemden karanlıkların karanlığını gidererek, Allah'ın yardımından uzak olan ve yolunu şaşırın insanları hidayete eriştiren Hz. Muhammed'in arşı ölçen ayağının toprağına saçılınsın. Saadet tacının süsü, her biri gaza mercanı (10) döken bir elmas-gün kılıcı ile din düşmanlarının kanından dünya meydanını kırmızıyla bir eden o ashaba ve onun ailesine verilsin.

Hayr-hâh-ı devlet-i hâkân-ı Keyhüsrev-i serîr

Da'î-i ikbâl-i Veysî ya 'nî el-'abdu'l-fakîr¹

bu olma ve bozulma âleminin hadiselerini düşündükçe, tefekkür esnasında melankolik bir hale geldikçe, bu durumda iken temenni ipine inci dizip fikrederken derdim ki: (15) Bu zamanda padişahımız olan âlemin şahlarının şahı, dünya halifesi, İskender gibi talihli, taç ve tahtı ziynetli, saadetli hükümdar, cihanı aydınlatan güneş, düşmanı yakan Merih, Cemşid gibi cihanı fetheden, Erdeşir kılıçlı taç sahibi,

Şehenşâh-ı Cem-kadr 'alî tebâr

Peder-ber-peder Hüsrev-i tâc-dâr²

¹ Tahtı Keyhüsrev gibi olan hakanın devletinin hayrını, iyiliğini isteyen Veysî'nin ikbal duacısı, yani fakir kul.

(263/1) Ahmed Han “*eyyeda’llâhü te’âlâ azzehü ve eyyede ve şeddede esâse saltanatıhi ve şeyyede* ³” hazretlerinin padişahlığının mutluluk veren huzurlarına yüz sürüp, sohbet mutluluğuna erişeydim. Yahut, arasıra fakirlerin durumunu araştırmak için padişahlık (5) suretini değiştirip şehri dolaşırken, hiç olmazsa tesadüf etseydim. İhmâlkâr bir surette hitap ederek âlemin hâli perişan oldu, eşkiyanın zulmü haddini aştı, diyeydim. Kötü zannım üzerine memleketi düzeltme önlemleriyle ilgili birçok öncül sözleri arz edeydim, diye bu dağınık düşünceler içinde bir gece sıkıntı zaviyesinin köşesine oturmuş, yalnızlığın kederlerinden hasta duruma düşmüştüm. Ansızın cihanı gören gözümün (10) penceresine gaflet perdesi asılıp, beşik rahatlığı içinde uyudu. Ruh cihanını tutan seyyah şehri seyretmeyi hayâl ederken, aniden her birinin çehresinden saadet ışığının parıldayıp, gönül alan yüzleri ile salınarak pek çok haşmet ve vakar ile birer yaldızlı tahta oturlan bir cennete benzeyen bahçeye erişmiş büyük bir topluluğa rast geldim. Bu fakir de diğer hizmetçilerle birlikte hizmet ederek, (15) yani gölge misali arkalarından giderek hizmet makamında bekledim. Meclisin en yüksek yerine oturan devletlinin işaretleriyle çimenliğin üstüne oturdum. Meğer o baş köşede oturan güneş İskender-i Zülkarneyn, onun sağ ve solundan çıplak gözle görülebilen yıldızlar gibi parıldayanlar da Osmanlı hanedanının “*kaddesallâhü esrârâhüm* ⁴” kadîm sultanları imiş. Bu sırada sultanın kfilesinin işaretleri, yani Sultan Ahmed’in “*e’azze hullâhu te’âlâ fi’d-dâreyni* ⁵” devletinin tantanası ortaya çıktı. Görünür âlemdekine benzeyen (20) alay alay çavuşlar, yıldızlara benzeyen asker topluluğu, altından külahlı yeniçeriler, seraser kaftanlı ağalar, Süreyya yıldız takımı gibi dizili vezirler derecelerine göre yakınlaştıkları yerlerinde bekledi. Sultan hazretleri yıldızlar kadar çok olan ordusuyla geldi ve her zamanki gibi gökte şimşek hızıyla koşan atından indi.

Furûd-âmed ez-esb şâh-ı cihân

² Şahlar şahı Cem gibi soyu yüce, kıymetli, tacı tahtı olan Hüsrev gibi babaların babası.

³ Allah onun izzetini kuvvetlendirsın ve sağlamlaştırsın, saltananının temelini de kuvvetlendirsın ve sağlamlaştırsın.

⁴ Allah onun sırlarını takdis etsin.

⁵ Allah onu iki dünyada aziz etsin.

Meclis dairesinin dışında olan İskender-i Zülkarneyn tarafından karşılık düşen **(25)** ziynetli, sırmalı kumaştan gölgelikli bir tahta oturdu ve Hazret-i Zülkarneyn ile sohbeta başladı. Bu aciz kul(un) da, Hazret-i Zülkarneyn gibi doğuda Haveran'dan çıkıp, batıda Kayrevan'a varıncaya kadar, âlemi ferman kılıcı ile ele geçirmiş **(264/1)** bilge bir padişahın hikmetli sözlerini işitmek(işitmesi) ne büyük mutluluktur. Ayrıca, padişahımız olan yeryüzünün halifesi burada bulunsa da, onunla sohbet edebilsen, diye gül fidanı gibi tümüyle dikkatimi verdim. Çevrili yüzünü nilüfer misali güneşe benzeyen yüzlerine tuttum ve o ferahlık veren meclisin safasından diğer bütün hallerimi unuttum. Bazan, Hazret-i Zülkarneyn, benzeri olmayan üslûplu dilini **(5)** kımıldatır, âlemin padişahı itaatle kulak verirler, bazan padişahımız inci döken dudağından şeker saçır, Hazret-i İskender de o kelimelerin nebatından damaklarını tatlandırırlandı. Giderek söz cevherleri padişahların âlemin kalbi olduğu bu yöne yayıldı. Eğer ki, kalbin halleri doğru olmayıp, itidal sınırından sapsarsa, her türlü durumda beden hastalığa yakalanır. Şu halde âdalet padişahlara doğruluk sermayesidir. **(10)** Merhamet ve insaf reayanın toplanmasına vesiledir. Eziyet ve sapkınlık ise berayanın dağılma sebebidir, denildiğinde padişahımız “*zıllullâh fi'l-âlem* ⁷” hazretleri bir ah çekti ki, az kalsın lâle renkli yanağının güle benzeyen yaprağından gözünün damlalarını dökecekti. Biraz bekledikten sonra

Şeh-i kâmrân husrev-i Cem-cenâb

Zî-deryâ-yı leb-rîht der-hôş-âb ⁸

dedi ki : “Ey âlemin talihlisi! Sakinleştiren üslûbun üzerine padişahlara âdaletin **(15)** mutluluk süsü olduğu malûmdur. O, insaf kaynağından nasibi olmayan padişah, Allah'ın

⁶ Cihan padişahı attan indi. Hz. İsa gökten aşağı indi.

⁷ Allah'ın âlemdeki gölgesi.

⁸ Cem hazretleri gibi muradına ermiş padişah, denizin kıyısına inciyi döktü.

yardım kaynağından da mahrumdur. Fakat asıl zorluk Allah'ın “*celle celâlihu* ⁹” yardımı ile âlemin köşkünün baştan başa yıkılmış, halkın ciğerlerinin eşkiyanın fitne ateşi ile yanmış olduğu bir zamanda saltanat tahtına oturmandır. Dedem rahmete kavuşmuş ve günahları bağışlanmış olan büyük padişah Sultan Murad Han “*tayyeballâhu te‘âlâ serâhû* ¹⁰”(20) dinden dönenlerin ağacını kurutmak için dinsiz Kızılbaş ülkesine sultanlık gölgesi olan kutlu bayrağı ile deniz gibi coşkun askerler gönderdiğinden bu zamana kadar kırk yıla yakındır doğuya ve batıya komutanlar, yani din düşmanlarına boyun eğdirmek için ordu komutanları gönderildi. Bir yıl sefer terk edilmemek suretiyle pek çok rezillikler ayıklanıp, mesela, yüksek makamlar ve askerî rütbeler pek çok ehliyetsiz kişiye verilmek suretiyle yeryüzünde baştan başa kıyametler koptu. Her yıl (25) askerin gidip gelme vergisinden reaya ile asker arasına bela tohumu eken büyük husumet düştü. Giderek, dil kavgası kılıç ve mızrağın hüküm vermesine sebep olmakla, yaratılış temeline bedbahtlık ağacı dikenler ayrıldı, çıktı. Fitneyi temsil eden eşkiya çeteleşti. Çeteleri temsil eden çetelerin birkaçı hepsinin içinden birinin (265/1) kaldırdığı baş aşağı olmuş bayrak altına toplandı. Birbirlerine yardım ederek, bütün halinde davuldan çıkan velvelisini göğe ulaştırıp, celâlinin işaretini gösterdiler. Babadan oğula geçen hanedanımızın hayranı, iyiliğini isteyen kullar padişahlığın yolunda hayatını tehlikeye atmak suretiyle tükenmiş, sefer mecburiyeti ile kulluk (5) yoluna sonradan katılan kullar da padişahlık lutfunu bilmemiştir. Celâlinin hareketleri kollanarak, Sultan Osman'dan miras kalmış ülkeleri bu kadar zamandan beri eşkiya, ayağıyla çiğnenmiş olmakla, reaya ocağı yanmış, yıkılmıştır. Mademki kul, benim kulumdur, bana tâbi olup, itaat etmeyince âdaletin kılıcı ile raiyyetin korunması ve memleketin düzeni nasıl mümkün olabilir? Ey talihli! Herşeyi hakkıyla bilen Allâhu te‘âlâ hazretleri Osmanlı saltanatının tahtını bana böyle âlem (10) harap iken hazırlamayıp, bayındır iken teslim etseydi, memleketin düzeni ve raiyyet işlerinin görülüp, neticelenmesi nasıl olur, görülürdü. Âdaletin rahatlatan güzel kokusuyla zamanın son eteği kıyamete kadar güzel kokardı, diyerek âlemin padişahı sözünü mühürlediği zaman Hazret-i Zülkarneyn de söz gemini araştırma cihetine meylettirip, şaşkınlık içinde dediler ki: “Ey

⁹ O'nun şanı yüce olsun!

¹⁰ Allah onun toprağını güzel kılsın.

âlemin padişahı! Anlatma ipine dizdiğiniz söz cevherlerinizden bu âlem müessesesinin eski padişahlar zamanında (15) bayındır olup, hemen sizin idareniz zamanında yıkıldığı anlaşılır. Yani eski sultanlar zamanında bu esirler ve raiyyet istirahat bucağında rahat olup, sizin idareniz zamanında her biri bela çölünde düşkünleşmiştir. (*kâle: lâ vallâhi ve bi-rabbi'l-ka'beti*)¹¹ bu semanın çarkı, imkânlar âleminde başı döndüğünden bu yana âlemin hali bir vaziyet üzerine karar etmemiştir. Ey talihli padişah! Vefasız dünya (20) eğer benim bildiğim dünya ise, ne bir padişah zamanında bütünüyle bayındır olmuştur, ne de âlemin halkı onun şerrinden emin olmuştur. Zamanımızda harap dediğimiz dünya ne zaman bayındır durumdaydı? Meğer insanoğlunun atası olan Hz. Âdem “‘*aleyhi's-selâti ve's-selâm*”¹² ile Hz. Havva bu topraktan yapılmış dünyaya indiği zaman, her biri bir iklime düşüp, üç yüz yıl kadar ağlayıp, inleyip, çölde geçimi zorlaşıp, Allah'ın (25) ihsan yardımı ile Arafat'ın eteğinde buluşup, konuşup, çorak derede yerleşme kubbesinin bir köşesine oturduğu zaman mı âlem bayındır idi?

Veyahut

Yeryüzünün dört tarafını, Allah'ın nimetlerini zenginleştirdiği yerini ve uçsuz bucaksız tazeliği bulmuşken, Kâbil, kardeşi Hâbil'i cürüm hançeriyle öldürüp, (266/1) o uğursuz cinayet ile âdemoğullarının ortasına düşen ayrılık ateşi, hepsini ikiye bölüp, o kalabalık topluluğun biri müslüman, diğeri kâfir olmakla, fitne ve fesat saçan kılıcı iki yüz seksen yıl kadar aralarında savrulup, toprağa düşen ve helak (5) olan nice yüz bin insanın kanından yeryüzü kasap dükkâna döndüğü zaman mı dünya bayındır idi?

Veyahut

O uğursuz imansızlık ve isyandan âlem karışıp, yani dünyanın süsü olan ağaçlarda ve tarlalarda bereket ve hayrın ilgisi kesilip mesela, arpa ve buğday başağı, Mısır hurmasının yığınları ile beraber iken bu duruma düştüğü zaman o peygamberlik divanının başlagıcı Hz. Âdem “‘*aleyhi's-selâti ve's-selâm*”¹³ âlemin harabesinden feryat edip:

(10) *Tagayyereti-bilâdu ve men 'aleyhâ*

¹¹ Dedi: “Hayır, Kâbe'nin rabbi olan Allah'a yemin ederim.”

¹² Salât ve selam onun üzerine olsun.

¹³ Salât ve selam onun üzerine olsun.

Ve vechü'l-ardı mu 'barun kabîhun
Tagayyere küllü zî-ta 'min velevnin
Ve kalle beşâsetü' l-vechi'l-melîhi
Fevâ esefâ 'alâ Hâbili ibney
Katîlun kad tedemmenehû'd-darîhu ¹⁴

diyerek söz cevherlerini nazım yoluyla nazma çekip, nice yıllar vahşî ruhları feryat ile yakan bu yeryüzüne yayılan çayırd ağılaya ağılaya yanıp yıkıldığı zaman mı dünya bayındır idi?

Veyahut

(15) Peygamberlik divanının başkanlığı Hz. Şit "aleyhi's-selâtü ve's-selâm ¹⁵" hazretleri ni'mel-me'âb cenabına teslim edildiği zaman kan dökücü Kâbil oğullarından nice yüz bin âsi, yoldan çıkma bayrağının gölgesine toplanıp Hz. Şit "aleyhi's-selâtü ve's-selâm ¹⁶"dan Hâbil devrini istemesiyle iki yüz yıl savaş ve katliam fırtınası aralarına kıvılcım saçıp, sonunda meleklerden saf saf olmuş orduların yardım ile kan döken Hâbil'i alıp, Aynü'ş-şems adıyla bilinen yerde mahvedip, toprağa (20) karıştırınca, yeryüzünü insan vücudundaki kırmızı kandan lâle bahçesiyle bir renk ettiklerinde mi dünya bayındır idi?

Veyahut

Şanı şerefi büyük olan peygamberlik tahtı Hz. Nuh "neciyyullâh¹⁷" hazretlerine teslim edildiği zaman, âlem halkı doğudan batıya kadar putperest olup, Hz Nuh'u yalanlamak için kötülük olarak işledikleri fesatlıklar ve imansızlıklarla "ne'üzü billâh ¹⁸" dokuz yüz elli yıl âlem meydanından rahatlığın gölgesi gidip, (25) sonunda kavmin

¹⁴ Ülkeler ve üzerinde olan her şey değişti.
Dünyanın yüzü pis ve toz içinde kaldı.
Her şeyin tadı ve rengi değişti.
O tatlı yüzündeki gülümseme azaldı.
Yazık oldu Hâbil'e.

Öldürüldü ve kabir onu kendisine çekti.

¹⁵ Salât ve selam onun üzerine olsun.

¹⁶ Salât ve selam onun üzerine olsun.

¹⁷ Allah'ın sırdaşı. Hz. Nuh'un lâkabı.

¹⁸ Allah korusun.

akılsızlıklarının eziyetinden cennetin dokuz katı insanlıktan ümidini kesip (*rabbi lâ tezer 'ale'l-ardı mine'l-kâfirene deyyarâ* ¹⁹) mucizevî sözünü bildirdiğinde Allah'ın helak etme denizi köpürmeye başlayıp, O'nun intikam kuvvetinin (267/1) hiddeti gemiye binenlerden başka, âlem üzerinde canlı bırakmayıp, tufandan sonra nice zaman yeryüzü kâfirlerin çürümüş kemiklerinden falcının tahtasına döndüğü zaman mı âlem bayındır idi?

Veyahut

Hız. Hud " 'aleyhi's-selâtü ve's-selâm ²⁰ " peygamberlik kaftanını giymekle yükseldiği zaman, uzun boyu, kuvvetinin çokluğu ve sertliği ile diğer yaratılmışlardan üstün (5) olan Âd kavminin her birinin karıştırıcılığı haddini aşır, kimi şiddetli, kimi sert birer semtte zorbalıkla dilediğini yapan aşağılık günahkârlar olup, kendini var eden kâinatın yaratıcısını unutmuşlardı. Hız. Hud " 'aleyhi's-selâtü ve's-selâm ²¹ " o putperestleri doğru yola koymak için elli yıl gece gündüz demeden davet etti. Ancak Lokman bin Ad ve Mürşid bin Sa'd isimli iki kimse inanıp, onlar da (10) gizlilik kiliminin altından ortaya çıkarmaya güç yetiremediler. Hız. Hûd " 'aleyhi's-selâtü ve's-selâm ²² " o, yolunu şaşırılmış ve bayağılaşmış kavminden ümitsizliğe düşüp, üstüne atılan eziyet ve cefanın yağmur gibi oklarından kinsiz yüreği bela eleğine döndüğü zaman helâk olmaları için yalvarma çehresini niyaz etme seccadesine salarak:

Ey ferâzende-i firûze revâk

Şemse-i zer-keş-i jengal-i tâk

Gonce-i teng dil-i bağ-ı tû-em

Lâle-i suhte-i dağ-ı tû-em

(15) *Bâng ber-silsile-yi 'âlem zen*

Sîn-i Ân silsile-râ berhem zen

Nâmzed kon be-zemîn zelzele-hâ

¹⁹ Ey Rabbim! İnkâr eden kâfirlerden hiç birini yeryüzünde bırakma (Kur'an, LXXI, Nuh suresi, 26. âyet)

²⁰ Salât ve selam onun üzerine olsun.

²¹ Salât ve selam onun üzerine olsun.

²² Salât ve selam onun üzerine olsun.

Yanan alev yüksekliğinin bolluğundan göğün gümüş vuran kubbesi ateşten karışmış fırına dönmekle, yedi yıl gökten hayat damlaları ve zeminden ekin taneleri tamamen kesildi. Sonunda, o dik kafalı kâfirler, zanlarınca gökten gelen belanın çaresini aradılar. **(20)** Sonra Mekke-i mükerreme'de Allah'ın eviyle ilgisiz olan putlarından ihsan taşkınlığının damlası ümidine adamlar gönderip, bağışlanma yağmurunu beklediklerinde, Kâbe'nin şerefi büyük olan tarafından bir bölük siyah bulut görüldü. Rahmet yağmurunun kaynağıdır, düşüncesiyle hepsi sevinçle, dans ederek, el çırparak buluta yöneldiler. Meğer o yeryüzüne sadece su dağıttığını sandıkları siyah bulut, öfke ateşiyle dolu şiddetli rüzgârdan oluşan tufanın kaynağı imiş. **(25)** O zorba kavim, eğer kol kuvveti ile dağın beline vursa, yerinden ayırırdı. Bu seviyede iken o bir bölük buluta güç getiremeyip, bu kadar rezil ve kötü insan kaşla göz arasında titreyen yaprak misali cehennem dibine konaklamak üzere gittiler. Hz. Hud "*aleyhi's-selâtu ve's-selâm* ²⁴ " ile Lokmân bin Âd ve Mürşid'den **(268/1)** başka kimse kalmayıp, o gökyüzüne çıkmış sağlam binalar, Âd kavmine ait şehirler, direkler üzerine kurulmuş gibi kıymetli taşlarla süslü bahçeli saraylar, süslü ve yüksek kasırlar, tasvirli kâşâneler, ziynetli mâbetler nice yüz yıl (*kâ'an safsafân* ²⁵) yıkık ve dökük kaldığı zaman mı âlem bayındır idi?

²³ Ey firûze renkli revakın (gökyüzünün) yükselticisi,
Tâkın pasının sırmacısı (süsleyicisi),
Senin bağının üzgün goncasıyım.
Senin dağına yanmış lâleyim.
Âlemin silsilesine feryat etti:
O silsilenin sin(harfî)ini alt üst etti!
Yeryüzünü zelzelelerle salla!
Ondan altı üstüne gelsin.

²⁴ Salât ve selam onun üzerine olsun.

²⁵ Düz ve kuru yer (Kur'an, XX, Tahâ suresi,, 106. âyetten iktibas edilmiştir. Âyetin bütünü şu şekildedir: feyezerehâ kâ'an safsafân", "Böylece (Allah) yerleri dümdüz bir toprak haline getirecektir.")